

УДК: 373-056.2/3

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-3-44-185-193

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Олійник Роксоляна Василівна

аспірантка кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
e-mail: r.oliynyk@chnu.edu.ua
ORCID iD: 0000-0002-3914-3936

У статті представлено теоретичний аналіз сутності інклюзивної освіти в умовах європейського освітнього простору. Науковці визначають концептуальні основи освітньої інклюзії на сучасному етапі, яка є теорією соціальної справедливості, прав людини, щодо розвитку кожної особистості. Показано, що змістове наповнення понять «інклюзивна освіта», «особливі освітні потреби» постійно трансформуються відповідно до змін, які відбуваються на різних етапах становлення нашого суспільства. Визначено сучасні тенденції дослідження освіти дітей з особливими освітніми потребами, розглянуто нові підходи до трактування понять інклюзивної освіти, сутності порушень розвитку, а також висвітлено основні аспекти впровадження інклюзивної освіти в освітній європейський простір.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне освітнє середовище, діти з обмеженими можливостями здоров'я, особливі освітні потреби, освітня інтеграція, сучасний європейський освітній простір.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти безперервно зазнає змін і піддається модернізації. Особливо помітно це стало для педагогів в останнє десятиліття. В освіті змінюються стандарти, вимоги та, відповідно, це не може не відбитися на професійній діяльності педагога. Працівники на всіх рівнях освіти змушені стежити і встигати за змінами, що відбуваються, і займатися пошуком і застосуванням нових педагогічних технологій освіти, які допоможуть досягти максимально позитивного результату педагогічної діяльності і приведуть до більш успішної реалізації інклюзивної освіти. На сьогоднішній день ключовим питанням модернізації освіти є підвищення її якості, приведення у відповідність до світових стандартів.

Процеси інклюзії стали реальністю для сучасної європейської системи освіти та закріплені на законодавчому рівні. За останнє десятиліття в науковій літературі накопичилася велика кількість публікацій з проблеми освітньої інклюзії, що свідчить про високий інтерес учених і практиків до цієї інновації. Однак доводиться констатувати, що стан дослідження цієї сфери залишається явно недостатнім, відсутність цілісної концепції побудови інклюзивного освітнього простору, що забезпечує реальний доступ осіб з обмеженими можливостями здоров'я до освітніх ресурсів суспільства, їх повноцінну соціокультурну інтеграцію з урахуванням особливих потреб і можливостей, в реальному часу не існує, що спричиняє потребу вивчення цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інклюзії найбільш широко представлена в роботах соціологів освіти, і в психолого-педагогічній літературі.

Великий масив публікацій останніх років охоплює безліч сторін означеної проблеми: визначення сутності інклюзивної освіти, співвідношення понять інклюзії та інтеграції (С. Альохіна, М. Малофєєв, Н. Назарова); формулювання теоретико-методологічних основ інклюзії (С. Альохіна, І. Вачков, Н. Назарова, А. Сунцова, А. Шемані); практичні моделі, методи і технології інклюзивного навчання і виховання дітей (Е. Іванова, М. Колокольцева, Е. Кутєпова, Є. Самсонова); організаційно-педагогічні умови побудови інклюзивного соціокультурного освітнього середовища (Н. Белова, Л. Олтаржевський, О. Панфьорова); питання забезпечення професійної та особистісної готовності учасників інклюзивних груп до прийняття один одного і взаємодії всіх учасників освітнього процесу (Е. Кутєпова, С. Черкасова); проблема підготовки студентів – майбутніх педагогів, психологів, дефектологів до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти (Р. Аслаєво, І. Яковлева); порівняльний аналіз зарубіжного досвіду та вітчизняних досліджень щодо ситуації впровадження інклюзії

(С. Альохіна, А. Колупаєва, Н. Назарова, М. Малофєєв, Ю. Мельник). Особливу увагу на сучасному етапі приділено питанням теорії і практики супроводу всіх суб'єктів інклюзивної освіти (С. Альохіна, Н. Бурикїна, П. Єгоров, Е. Кутєпова, Е. Леонгард, Є. Самсонова, М. Семаго Н. Семаго, С. Сорокоумова,); визначення стратегій і технологій підтримки сім'ї у вихованні особливої дитини (Р. Дарлінг, Е. Леонгард, М. Селигман, Л. Шипіцин), питань підготовки кадрів для системи інклюзивної освіти (О. Денисова, О. Леханова, В. Понікарова та ін.).

Психолого-педагогічний пошук практичної організації інклюзивної освіти почався з визначення принципів і організаційно-педагогічних умов, що забезпечують доступність освіти для всіх категорій дітей, особливо для тих, які мають обмежені можливості здоров'я.

Сукупність виділених принципів і умов об'єднані в поняття інклюзивного освітнього середовища, що передбачає комплексний підхід до облаштування простору освітньої установи, що відповідає потребам дітей і їхнім можливостям з погляду фізичної та психологічної безпеки. Ключовою проблемою впровадження інклюзії на сучасному етапі, крім загальної неготовності суб'єктів освіти, є організація психолого-педагогічного та корекційного супроводу педагога, дитини, сім'ї.

Узагальнення даних дозволяє говорити про те, що європейському освітньому просторі почала складатися вітчизняна модель інклюзивної освіти, педагогічне співтовариство звернуло увагу на необхідність зміни ситуації соціалізації особливих дітей через інклюзивну освіту, та, у свою чергу, розпочало практичну апробацію спільного навчання. Незважаючи на це, суперечностей і невирішених питань більше, ніж ясного бачення їх науково-практичного вирішення.

Формулювання мети статті: здійснити теоретичний аналіз сутності інклюзивної освіти в контексті європейського освітнього простору, визначити завдання, які стоять перед науковцями для подальших досліджень з окресленої проблематики, а також розкрити концептуальні підходи до теоретичного аналізу питань інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу (з повним обґрунтуванням отриманих результатів).

Термін «особливі освітні потреби» не так давно з'явився у сучасному суспільстві. За кордоном він увійшов у загальний ужиток раніше. Поява і поширення поняття особливих освітніх потреб (ООП) говорить про те, що суспільство намагається допомогти дітям, життєві можливості яких обмежені, а також тим, які за певних обставин потрапили у важку життєву ситуацію. Соціум починає допомагати таким дітям адаптуватися в житті. Дитина, що має особливі освітні потреби, – це вже не та, у якої спостерігаються аномалії і порушення в розвитку. Соціум відходить від поділу дітей на «нормальних» і «ненормальних», оскільки між цими поняттями існують досить нечіткі відмінності. Навіть при звичайних здібностях у дитини може спостерігатися відставання в розвитку, якщо їй не приділяється належна увага з боку батьків і суспільства.

Особливі освітні потреби – це поняття, яке має поступово витіснити з масового вживання такі терміни, як «аномальний розвиток», «порушення розвитку», «відхилення в розвитку». Воно не визначає нормальність дитини, а акцентує увагу на тому, що дитина не особливо відрізняється від інших членів суспільства, але має потреби у створенні особливих умов для його навчання. Це зробить його життя комфортнішим і максимально наближеною до тієї, яку ведуть звичайні люди. Відзначимо, що «діти, які мають особливі освітні потреби», – це не тільки назва для тих, хто страждає від психічних і фізичних порушень, але також і для тих, хто їх не має, наприклад, коли необхідність у спеціальній освіті виникає під впливом будь-яких соціокультурних чинників. Контингент дітей, що мають ООП, сучасна наука поділяє на три групи: до першої групи відносимо дітей із характерними обмеженими можливостями за станом здоров'я; до другої групи – дітей, які зіткнулися з труднощами при навчанні; до третьої – дітей, які живуть у несприятливих умовах. Тобто в сучасній науковій практиці термін має таке визначення: особливі освітні потреби – це умови розвитку дитини, якій потрібні обхідні шляхи, щоб досягти тих завдань розвитку, які при звичайних умовах виконуються стандартними способами, вкоріненими в сучасному європейському суспільстві.

Нині дедалі більше дітей потребують додаткових стимулюючих занять із корекції

пізнавальних функцій. Розвиток пізнавальної діяльності не є самоціллю. Вчити мислити необхідно не для того, щоб дитина вміла робити це, а для того, щоб вона могла краще орієнтуватися в навколишньому світі, організовувати своє життя та ставати більш самостійною в повсякденному житті. Це актуалізує питання застосування інноваційних педагогічних технологій у практиці психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти.

Термін «інклюзія» в перекладі з англійської означає «включеність». Інклюзивна освіта (фр. *Inclusif* – «включає в себе», лат. *Include* – «включаю») освіта – це така специфічна організація процесу навчання і виховання, при якій усі навчаються незалежно від фізичних, психічних, інтелектуальних, культурно-етнічних, мовних та інших особливостей, включені в загальну систему освіти і навчаються за місцем проживання разом зі своїми однолітками без інвалідності в одних і тих самих закладах дошкільної освіти чи загальноосвітніх школах, пізніше в закладах вищої освіти.

Інклюзивне навчання в освітніх закладах реалізує права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство, залучення батьків до участі в навчально-виховному процесі [4, с. 232].

На сьогоднішній день інклюзивна освіта поступово поширюється у всьому світі і є новою актуальною стратегією, яка має свої як позитивні, так і негативні сторони. Ключове значення має зміна культурних традицій, оскільки негативне, неприязне ставлення до осіб з особливими освітніми потребами в масовій свідомості перешкоджає просуванню найбільш позитивних заходів, впливає на формування обсягу і якості соціальних послуг і визначає становище цих осіб, їхні права та можливості. Головним завданням інклюзивної освіти є створення сприятливих умов для кожної дитини. Необхідно також психологічно підготувати батьків, педагогів і здорових дітей до того, що вони будуть перебувати в одному середовищі дітьми, які мають особливі освітні потреби. Основними труднощами на цьому етапі розвитку інклюзивної освіти стали неготовність самих дітей з ООП до спільного навчання зі здоровими однолітками, небажання батьків, які виховують таких дітей, зрозуміти неможливість застосування інклюзивного навчання до кожної дитини без винятку і неготовність батьків здорових дітей прийняти в групу чи клас дітей із обмеженими можливостями. Попри це, розуміючи, що неодмінною умовою інтеграції є комфортна атмосфера організації освіти, що гарантує благополучний емоційно-психологічний стан кожного учасника освітнього процесу, організовані заходи щодо взаємного співробітництва педагогів із колегами спеціальних (корекційних) організацій, які мають певний досвід роботи з дітьми даної категорії. На базі спеціальних закладів відкриті методичні майданчики і ресурсні центри для надання методичної та практичної допомоги педагогам, які працюють із дітьми з ООП.

Із упровадженням інклюзивної освіти змінилася роль кабінетів психолого-педагогічної корекції: вони стали виконувати роль районних методичних центрів для педагогів, які працюють із дітьми з обмеженими можливостями, вести роботу щодо забезпечення зовнішньої корекційної підтримки дітям, які навчаються в загальноосвітніх школах і виховуються в закладах дошкільної освіти.

Осмислення інклюзивних практик безпосередньо пов'язано з розробленістю проблеми психології нетипового дитинства, поданням картини його своєрідності, психологічним обґрунтуванням механізмів компенсації і корекції порушень, у тому числі в різних освітніх середовищах.

Теоретичним фундаментом вітчизняних досліджень, що визначив вектор і ракурс аналізу специфічного дитинства, є культурно-історична психологія Л. Виготського, який сформулював принципові ідеї і положення про закономірності психічного розвитку, а також його своєрідність при різних порушеннях. З позиції цієї теорії, сучасної дефектологічної науки вдалося скласти досить зрозумілу картину порушеного розвитку і розробити систему навчання і виховання дітей в умовах спеціальної освіти. Аналіз публікацій останніх років дозволяє простежити динаміку інтересу спеціальних психологів і дефектологів, предметом досліджень яких є сфера особистості з порушеннями розвитку: їхня самосвідомість, мотиваційний

компонент, цінності, особливості комунікації та механізми міжособистісного сприйняття, особистісна ідентичність, внутрішня картина дефекту, адаптаційні можливості, поведінкові стратегії, що в цілому сприяє осмисленню процесу їх соціалізації та соціокультурної реабілітації (Е. Гайдукевич, С. Калашникова, А. Князева, Е. Корнеєва, Г. Симанова, Н. Черепкова, А. Щербакова та ін.).

Проаналізувавши численні дослідження, можемо виокремити нову проблематику – життєве середовище людини з обмеженими можливостями здоров'я, процеси самоорганізації особистості в умовах життєвого середовища, життєве самовизначення, особистісний потенціал людини з обмеженими можливостями здоров'я і соціальні механізми його регуляції (А. Баталова, С. Калашникова, Н. Симанова, Н. Скок).

Поява нових ракурсів осмислення нетипового розвитку дитини відображається в критичному переосмисленні традиційних основ педагогіки, що наочно проявилось у використанні нових термінів, що позначають осіб, які мають психофізичні порушення: замість «аномальність», «дефективність» – «людина з обмеженими можливостями здоров'я», «дитина з відхиленнями у розвитку», «з особливими освітніми потребами», «зі спеціальними потребами», «з проблемами в розвитку». Різноманітність у позначенні одних і тих самих явищ, об'єктів і суб'єктів демонструє спробу відобразити в термінах нові соціальні значення, які не принижують гідність дітей і дорослих, які потребують різноспрямованої підтримки і насамперед корекції середовища для забезпечення більш повноцінної участі у всіх сферах життєдіяльності. З іншого боку, змішування термінів свідчить про кризу традиційної спеціальної психології, вихід з якої потребує зміни парадигми, тобто вирішення теоретичних і практичних завдань у цій сфері.

У сучасних публікаціях ми знайшли різні думки про доцільність використання нової термінології в наукових дослідженнях, про переосмислення і розуміння суті порушеного розвитку: відхід від усталеної термінології приводить до розмитості розуміння сутності порушеного розвитку: «Сьогодні прийнятий термін, на наш погляд, найменше відповідний на позначення категорії дітей: діти (особи) з обмеженими можливостями здоров'я. Що ми розуміємо під «обмеженими можливостями здоров'я»? І чи не стануть, виходячи з логіки визначення, всі діти належати до такої категорії?» [8, С. 78–81.]. Варто зазначити, що через неточність, поверховість і неузгодженість термінів і понять виникає суттєва проблема здійснення комплексного медико-психологічного та педагогічного обстеження дітей і підлітків; у нових термінах закладені нові значення і ракурси бачення цієї категорії людей, це спроба піти від навішування ярликів і орієнтованого підходу до розуміння специфічного дитинства, потреба знайти нові позначення в контексті розуміння рівних можливостей, в категоріях особистості і індивідуальності; закономірності розвитку нервової системи в нормі та патології не відрізняються, тобто немає «відхилення», «спотвореного», «особливого» розвитку, є нормальний розвиток в умовах патології і/або депривації; відхилення в розвитку визначаються як звичайне, що протікає в незвичайних (несприятливих) умовах, патогенна сила, яка перевершує компенсаторні можливості індивіда, не порушуючи при цьому цілісності психіки, модифікуючи лише рівень її опосередкованості.

Імпонує підхід Д. Леонтєва, який пояснює сутність розвитку людини з обмеженими можливостями як розвиток в ускладнених умовах (умовах дефіциту ресурсів), при яких рішення завдань розвитку вимагає докладання підвищених зусиль і витрати великих ресурсів, ніж у ситуації нормального розвитку. Чи стане підвищений рівень вимог дійсно обмеженням можливостей, залежить від того, наскільки середовище буде підтримувати розвиток і надавати необхідні ресурси, і від того, наскільки індивід виявиться готовий, мотивований і здатний до докладання інтенсивних зусиль для відповіді на виклики соціальної та індивідуальної ситуації розвитку [7, с. 236].

Концептуальні погляди автора про співвідношення і можливості використання різного роду ресурсів (факторів розвитку людини) становлять інтерес як теоретичні підстави інклюзивної освіти. Запропоноване ним розуміння природи і сутності розвитку людини як суб'єкта вибору життєвої стратегії в умовах життєвих викликів перспективні, сучасні,

дозволяють подолати недоліки в науці, що розглядає особистість як кризу призму патології, так і через норму.

Варто визнати позитивну сторону полеміки і пошук нових сенсів у тому, що традиційно називалося порушенням чи аномальним розвитком. Дискусія про використання термінів актуальна і у зв'язку з практичною необхідністю визначення параметрів особливих освітніх потреб, які потребують задоволення в процесі навчання і виховання, при побудові освітнього простору для різних категорій дітей. Розвиток практики інклюзії актуалізує проблему осмислення сутності людини, що має психофізіологічні порушення, а також питання ціннісного ставлення до проявів «типовості».

Освітня інклюзія розглядається як інструмент подолання недоліків закладів інтернатного типу і одночасно як стратегія, покликана об'єднати досягнення систем спеціальної й загальної освіти, дошкільної освіти, встановити кордони між ними. Однак позиції сучасних авторів про впровадження інклюзивної освіти суперечливі. З одного боку, стверджується, що сьогодні освітня систем не готова до інклюзії, з іншого – зазначається про те, що спільне навчання дітей у нашій країні аж ніяк не інновація, випадки включення особливих дітей завжди мали місце в практиці масової освіти. До того ж, з одного боку, перелік ризиків спільного навчання представлений так, що його втілення в життя практично неможливе, з іншого – демонструється впевненість в тому, що альтернативи інклюзивної освіти не існує [6, с. 206].

В одних представників педагогічної спільноти інклюзія викликає побоювання, відторгнення, недовіру; в інших – надії на оновлення в бік гуманізації освіти, пошуку шляхів побудови соціально затребуваної освітньої моделі для осіб з особливими потребами. Особливо цінними є розвідки з аналізу готовності педагогів до реалізації інклюзивної освіти з позиції комплексного та системного оцінювання різних компонентів готовності [9; 3; 2].

Цінний внесок у визначення сутності проблем і перешкод у реалізації прав людей з інвалідністю на повноцінну освіту зробили педагоги та соціологи, чий дослідження сприяють розумінню труднощів при організації інклюзивного освіти і мають важливе значення для осмислення і обґрунтування необхідності одночасних структурних перетворень в усіх сегментах соціальної реальності (І. Григор'єва, С. Єгорова, Г. Жигунова, Д. Зайцев, Г. Карпова, Е. Наберушкіна, В. Романов, В. Петросян, В. Ткаченко, В. Ярська, Є. Ярська-Смирнова та ін.).

Сучасні дослідження дають нам чітке уявлення про інвалідність як про соціокультурний феномен, сформований суспільством; показують дискримінаційну структуру суспільства, великий розрив між декларованими правами людей з інвалідністю та реальними можливостями реалізувати ці права, пояснюють причини залежного соціального стану людей з інвалідністю. Дослідники підкреслюють, що інклюзія в громадянському суспільстві, дотримання прав людини, партнерство повинні бути втілені у сфері освіти. Ретельного аналізу зазнали основні концептуальні моделі, на основі яких формуються соціальна політика і соціальні програми щодо інвалідів. Зміни суспільного розуміння природи інвалідності виразилося у формуванні так званої філософії незалежного життя, яка визначається як можливість людини виконувати цілий ряд соціальних ролей і приймати рішення, що ведуть до самовизначення, можливість повністю контролювати своє життя на основі прийнятного вибору, який зводить до мінімуму залежність від інших людей у прийнятті рішень і здійсненні повсякденної діяльності [5, с.336].

Очевидно, принципи інклюзивної освіти ґрунтуються на основних засадах філософії незалежного життя і концепції нормалізації, на визнанні соціальної природи інвалідності. Так само очевидно, що спроби його впровадження виявляться безуспішними без трансформації суспільної свідомості щодо інвалідності з так званої медичної моделі на соціальну. Науковці підкреслюють, що кардинальна зміна соціальних установок щодо інвалідності – вкрай складний процес.

Проаналізувавши погляди науковців щодо інвалідності як соціального інституту, який виконує в суспільстві певні функції, зокрема виховну, соціальну та освітню, зазначимо, що на сучасному етапі інклюзія поступово стає принципом соціальної політики і соціальною

цінністю, але громадські цінності – це не просто *publicdomain*, це те, що приростає від громадського користування, відіграючи роль одночасно і змісту, і медіатора комунікацій. Варто відзначити той факт, що будь-який закон відносно дітей з особливими освітніми потребами у нас не може змінити ситуацію, якщо він не збігається із звичайними правовими уявленнями або очікуваннями людей. Тому поряд із прийняттям нових законів, потрібно серйозно працювати над змінами громадської думки, над змінами установок, пов'язаних із можливостями дітей-інвалідів [1, с. 83].

Таким чином, інклюзивні процеси в освіті ставлять перед наукою нові завдання і ракурси дослідження, серед яких можна виділити:

- пошук нових засобів діагностики, що дозволяють не тільки фіксувати наявний рівень розвитку особистості й психіки дитини з особливими освітніми потребами, але і її потенційні можливості, які доцільно буде актуалізувати за допомогою створення відповідних умов у соціально-освітньому середовищі;

- вивчення процесу становлення особистості, пізнавального і емоційного розвитку дітей у інклюзивних освітніх установах, що дало б наукове обґрунтування їх ефективності або навпаки. Має бути охарактеризовано і проаналізовано, як відбуваються процеси соціалізації, ідентифікації, індивідуалізації, які механізми при цьому використовуються дітьми; які процеси відбуваються всередині комунікативного простору інклюзивних груп, що змінюється внаслідок включення особливих дітей для них самих і для їхніх однолітків; яка динаміка внутрішньогрупових процесів і багато інших питань пов'язаних із окресленою проблематикою;

- дослідження педагогічних особливостей соціально успішних дітей і дорослих з порушеннями розвитку. Безумовно, великий інтерес становить пошук механізмів і стратегій подолання ними труднощів і бар'єрів соціального середовища, виявлення умов, що сприяють самоактуалізації, що дозволить відповісти на питання про якість соціокультурного середовища, забезпечить основні властивості й стан розвитку особистості, способи і зміст психолого-педагогічної роботи, спрямованої на розвиток життєвої компетентності дітей, які мають ті чи інші порушення.

Таким чином, можна зробити висновок щодо питання про перспективи розвитку дитини, адже на сьогоднішній день ми переважно обізнані в питанні про те, до яких наслідків призводить фізичний та (або) психічний недолік, про те, чого людина не може зробити в силу свого обмежувального фактору, але відкритими досі залишаються питання: що може людина з обмеженими можливостями здоров'я та якої якості розвитку може досягти дитина з порушенням, тобто на скільки соціально успішною вона може стати при створенні необхідних умов соціалізації, виховання та навчання.

Уважаємо, що педагогічні дослідження дозволять осмислити і зрозуміти специфіку самого процесу розвитку в умовах включеності в освіту, проте, на нашу думку, досі відкритими залишається безліч питань, зокрема, пов'язаних із:

- аналізом і узагальненням передового педагогічного досвіду, що дозволить виявити і транслювати оптимальні умови, засоби і способи організації інклюзивної освіти. Дослідження досвіду покликане визначити можливості освіти для дітей різних категорій і «шляхом досвіду» виділити критерії та показники для спільного або сегрегаційного (спеціального) навчання дітей (це питання є особливо суперечливим, відповісти на нього буде неможливо за допомогою постійного наукового моніторингу процесу розвитку дітей за умови відкритості та співпраці освітніх систем);

- розробленням і впровадженням освітніх технологій, що відповідають потребам сучасної практики і раціонально впливають на подолання недоліків у інклюзивній освіті. З розвитком нормативно-правового забезпечення інклюзії така практика буде широко впроваджуватися в освітні організації різного рівня. Тому актуальним є співробітництво вчених і практиків щодо конструювання прийнятних освітніх технологій, які можна запропонувати освітнім організаціям;

- розробленням методології і концептуальних основ інклюзивних практик, оскільки

невирішеність проблем породжує невизначеність організаційних і методичних аспектів включеності освіти. Попри теоретичний пошук, пов'язаний із розкриттям закономірностей у педагогічних системах, із визначенням зв'язків між створеними або об'єктивними умовами і досягнутими результатами, неможливо визначити фактори, що визначають ефективність освітньо-виховного процесу;

– прогнозуванням розвитку системи освіти в Україні в контексті розвитку економічних, політичних, соціальних процесів в суспільстві. Наукове прогнозування – невід'ємна складова науки, пов'язана з удосконаленням процесів управління у сфері освіти, визначенням векторів підвищення професіоналізму педагогів. Відзначимо, що означена інновація – це творчий простір науково-педагогічного пошуку.

Отже, розвиток інклюзії підвищить ефективність спеціальної освіти, а також сприятиме становленню варіативної, мобільної системи, яка реалізує найважливіший принцип – освіту для дитини. У майбутньому, можливо, не доведеться вживати слово «інклюзія», а просто «освіта», приймаючи той беззаперечний факт, що інклюзивна освіта – це нормальна освіта, тобто така, яка має бути в культурному, високоцивілізованому людському суспільстві і повинна сприйматися людьми як звичайна освіта, незалежно від того, існують особливі освітні потреби у дитини чи ні.

Висновки і пропозиції. Інклюзивна освіта – це процес розвитку загальної освіти, що передбачає її доступність для всіх і забезпечує доступ до неї дітям з особливими освітніми потребами. Проте на сьогоднішній день термін «інклюзивна освіта» є більш сучасним поняттям, що відображає новий погляд не тільки на систему освіти, а й на місце людини в суспільстві.

Діти з особливими освітніми потребами становлять численну популяцію населення, саме тому відкриття кордонів між звичайним і особливим дитинством висуває нові вимоги до прийняття їх у соціумі. Адже розвиток сучасного європейського суспільства вимагає толерантного ставлення до всіх.

Результати теоретичного дослідження сутності інклюзивної освіти в сучасному європейському освітньому просторі показали, що недостатньо розроблено теоретико-методологічну базу, яка стане фундаментом для створення умов повноцінного виховання і освіти інвалідів та осіб з обмеженими можливостями здоров'я і запорукою інтегрування проблем інклюзивної освіти до пріоритетів соціальної політики у світі.

Список використаної літератури

1. Духовні та соціально-психологічні аспекти допомоги дітям із загальними порушеннями розвитку в системі інтеграційної освіти: матеріали симпозіуму / упоряд.: А. О. Вовк, К. О. Островська; відп. за вип. С. Л. Грабовська; Ін-т соціогуманіст. проблем людини західного наук. центру НАН України та МОН України, ЛНУ ім. І. Франка, каф. психології філософ. ф-ту та ін. Львів, 2005. 83 с.
2. Інклюзивне навчання: досвід упровадження / упоряд. А. Колупаєва ; ред. рада М. Мосієнко, М. Голубенко, Т. Шаповал, Г. Харук; авт. кол.: І. Луценко, Д. Романовська, Л. Кирилецька та ін. Київ: ВГ Шкільний світ, 2015. 200 с.
3. Колупаєва А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. Київ: Науковий Світ, 2010. 196 с.
4. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 232 с.
5. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб. / ред. кол.: Н. Софій (голова), Л. Артемова, Н. Бібік та ін.; за ред. І. Єрмакова. Київ: Контекст, 2000. 336 с.
6. Кулагіна О. В. Освіта дітей-інвалідів та дітей з обмеженими можливостями здоров'я: соціально-економічний аспект. Москва, 2014. 206 с.
7. Леонтьєв Д. А., Жалмухамедова А. К., Аугаєва А. Н., Бекбаєва З. М., Ешпанова Д. Д. Кадрове забезпечення системи інклюзивної освіти в контексті стратегії «Казахстан – 2050». *Педагогіка, психологія та технології інклюзивної освіти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Казань, 20–21 березня 2014 р.). 2014. 236 с.
8. Меєрзон Т. І., Качалай Е. М. Сучасні проблеми інклюзивної освіти. *Сучасні тенденції розвитку науки і технологій*. 2015. № 7–10. С. 78–81.
9. Миронова С. П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка НОВА, 2007. 304 с.

THEORETICAL ANALYSIS OF THE INCLUSIVE EDUCATION IN THE MODERN EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

Oliylyk Roksoliana

Postgraduate Student of Pedagogy and Psychology of Preschool Education Department
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Introduction. *Inclusion processes have become a reality for the modern European education system and are enshrined in law. Over the last decade, a large number of publications on the problem of inclusion in education have accumulated in the scientific literature, which indicates the high interest of scientists and practitioners in this innovation. However, it should be noted that the state of research in this area remains clearly insufficient, the lack of an integral concept of building an inclusive educational space that provides real access of people with disabilities to educational resources, their full socio-cultural integration with special needs and opportunities does not exist in real time, which leads to the study of this issue.*

The purpose. *The purpose of the article is to substantiate inclusive education in the context of the European educational space, to identify the challenges facing scientists for further study of these issues, as well as to reveal conceptual approaches to the theoretical analysis of inclusive education.*

Methods. *To achieve this goal, the following theoretical and cognitive methods were used: analysis and generalization of scientific literature, comparison, synthesis, systematization and generalization of the studied information.*

Results. *Based on the essential characteristics of the inclusive education theoretical analysis in the modern European space, the diversity of conceptual approaches to the issues of inclusive education in general and inclusive education in preschool establishments is determined.*

Originality. *The main features of inclusive education as a specific organization of the education and upbringing process, in which all students, regardless of their physical, mental, intellectual, cultural, ethnic, linguistic and other characteristics, are included in the general existing education system and study at the place of residence together with their peers without disabilities in the same preschool or secondary schools, and later in higher education institutions.*

Inclusive education in educational institutions realizes the rights of children with special educational needs to study at their place of residence, their socialization and integration into society, parents' involvement in the educational process.

Conclusion. *It is generally accepted that inclusive education is a process of developing general education, which implies access to education for everyone and provides access to education for children with special educational needs. However, today the term «inclusive education» is a more modern concept that reflects a new view not only of the education system but also of the place of a person in society.*

Children with special educational needs make up the majority of the population, so the opening of the boundaries between ordinary and special childhood makes new demands on their acceptance in society. Indeed, the development of modern European society requires a tolerant and equal attitude towards everyone.

The results of the theoretical study of inclusive education in the modern European educational space have shown that the insufficiently developed level of theoretical and methodological base, which will become the foundation for creating conditions for full education of disabled people and people with disabilities and the introduction of inclusive education were highlighted as one of the of social policy priorities in the world.

Key words. *Inclusive education, inclusive educational environment, children with disabilities, special educational needs, educational integration, modern European educational space.*

References

1. Hrabovska S. L. (Resp. for the rel.), Vovk A. O., Ostrovska K. O. (Ord.) (2005). *Dukhovni ta sotsialno-psykholohichni aspekty dopomohy ditiam iz zahalnymy porushenniamy rozvytku v systemi intehratsiinoi osvity [Spiritual and socio-psychological aspects of helping children with general developmental disorders in the system of integration education]. (Symposium) (83 p.)*. Institute of Sociohumanist problems of human western sciences. Centre of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine, LNU named after I. Franko,

department of psychology of philosophy faculty. Lviv. [in Ukrainian].

2. Kolupaieva A. A. (Ord.), Lutsenko I., Romanovska D., Kyryletska L. (2015). *Inklyuzyvne navchannia: dosvid uprovadzhennia [Inclusive learning: implementation experience]*. Mosiienko M., Holubenko M., Shapoval T., Kharuk H. (Ed.). Kyiv: VG School World. (Library of School World). [in Ukrainian].

3. Kolupaieva A. (2010). *Dity z osoblyvymy osvitynymi potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia [Children with special educational needs and the organization of their education]*. MES of Ukraine; NAES; Inst. of special pedagogy. Kyiv: Scientific World. (Inclusive education). [in Ukrainian].

4. Kolupaieva A. (2009). *Inklyuzyvna osvita : realii ta perspektyvy [Inclusive education: realities and prospects]*. Kyiv: Summit-Book. (Inclusive education). [in Ukrainian].

5. Sofii N., Artemova L., Bibik N. (2000). *Kroky do kompetentnosti ta intehratsii v suspilstvo [Steps to competence and integration into society]*. Yermakova I. (Ed.). Kyiv: Context. [in Ukrainian].

6. Kulahina O.V. (2014). *Osvita ditei-invalidiv ta ditei z obmezhenyi mozhyvostiamy zdorovia: sotsialno-ekonomichnyi aspekt [Education of disabled children and children with disabilities: socio-economic aspect]*. ISEPN RAS. Moskov: TOV «Dilovi ta yurydychni posluhy» LeksPraksis». [in Russian].

7. Leontiev D.A., Zhalmukhamedova A.K., Autaeva A.N., Bekbaeva Z.M., Eshpanova D.D. *Kadrove zabezpechennia systemy inklyuzyvnoi osvity v konteksti stratehii «Kazakhstan -2050» [The system of inclusive education staff in the context of the strategy «Kazakhstan -2050»]*. Pedagogy, psychology and technologies of inclusive education: mat. international scientific-practical conf. Kazan, (236 p.). March 20-21, 2014, Kazan, Russia: Publishing House «Znanya». [in Russian].

8. Meerson T. I., Kachalai E. M. (2015). *Suchasni problemy inklyuzyvnoi osvity [Modern problems of inclusive education]*. *Modern trends in science and technology, (7-10)*, 78-81. [in Russian].

9. Myronova S. P. (2007). *Pidhotovka vchyteliv do korektsiinoi roboty v systemi osvity ditei z vadamy intelektu [Preparation of teachers for correctional work in the education system of children with intellectual disabilities]*. Kamyanets-Podilskyi: Alphabet NOVA. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 21.12.2020 р.